

x

Kronika.

x

o geofiziškem institutu; o pospeševanju slovarja hrvatskega in srpskega jezika, ki ga izdaja Jugoslavenska akademija; o izenačenju srbo-hrvatske terminologije in terminoloških slovarjih; o južnoslovanskem topografskem slovarju, zlasti slovarju krajev, ki mejijo s tujimi narodi in kurzirajo tudi pod tujimi nazivi; o dobri južnoslovanski bibliografiji, ki bi bila tudi strokovna; o južnoslovanskem biografskem slovarju; o izenačenju srbohrvatske ortografije, atlasu naših dijalektov ter o sistematičnem proučevanju južnoslovanskih dijalektov; o medsebojnem zblizanju naših akademij in učenih društev; o slovarju srednjeveške latinščine, ki ga pripravlja belgijska akademija itd. Premnogi zdravi pobudi se je morala za sedaj z ozirom na gmotno stanje odreči možnost realizacije v taki obliki in v takem obsegu, kakor bi bilo želeti: razgovor o južnoslovanskem biografskem slovarju se je zaključil z opazko, da pridemo do cilja najbrž še najhitreje, ako opravi svojo stvar najprej vsak sam in zase, pozneje se pa naj sklopi vse v celino; skrb za bibliografijo vse literarne produkcije ostane še tudi v bližnji bodočnosti naloga jedinic, ki so za svojo že doslej skrbele, pri čemer se računa zlasti tudi bibliografije strokovnih listov. Sklenilo se je, naj Jugoslavenska in Srpska kr. akademija prosita vlado kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, da najde sredstva za ustanovitev in izpopolnitev geofizičnega instituta z zavodom za meteorologijo in geodinamiko ter centralnega geološkega instituta za izdelavo detaljne geološke karte kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zaradi slovarja hrvatskega ali srbskega jezika zaprosi Jugoslavenska akademija v zajednici s Srpsko kr. akademijo ministrstvo prosvete, da odredi za izdajanje tega prepotrebne delo posebno podporo, da bi se moglo čimprej dovršiti. Sprejel se je predlog, naj sodelujejo pri končni redakciji srbohrvatskih terminoloških slovarjev, ko bo šlo za to, da se izbere iz obilice razpoložljivih izrazov najprikladnejši, tudi slovenski predstavitelji dotičnih strok. Poudarjala se je nujna potreba študij o slovenski akcentologiji. Sklenilo se je zaprositi vlado, da najde in da sredstva za proučevanje našega naroda, njegovega jezika, življenja in običajev. Odgovor na vabilo k sodelovanju pri slovarju srednjeveške latinščine se je prepustil bližnjemu sestanku arheologov v Zagrebu.

Porabil sem priliko, ki nam jih je nudil divni in gostoljubni Zagreb več, da povem preko točk, ki so se na zborovanju razpravljale, nekaj besed. Na koncu poročila, ki sem ga napisal na željo uredništva Ljubljanskega zvona, ponavljam tiste besede: «V imenu Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani Vas zahvaljujem za povabilo. Razveselilo nas je tem bolj, ker je naše društvo šele v povojih in še ne vidite njegovih znanstvenih del. Vaš poziv k sodelovanju nam priča, da je v Vaših srcih vera v opravičenost eksistence našega društva in solidnost njegovih načrtov. Nismo ustanovili društva, da dobimo Slovenci eno društvo več, ampak iz prepričanja, da se morejo gotove panoge, ki spadajo v jugoslovanski znanstveni program, na ta način lažje organizirati in znanstvene naloge lažje izvršiti. In mislimo, da smo ravnali v zmislu idej, ki jih je razvil dne 7. marca 1920. na svečanem zborovanju Srpske kraljevske akademije velečislani njen gospod predsednik.» *F. Kidrič.*

Zbornik za umetnostno zgodovino. (Archives d'Histoire de l'art.) Urejuje dr. Izidor Cankar. Leto I. Št. 1—2. Ljubljana 1921. Izdaja Umetnostnozgodovinsko društvo v Ljubljani. 108 strani in 26 slik.

Med vsemi panogami znanosti (— in katera znanost je imela od nedavnega časa pri nas sploh lahko stališče? —) je bila pri nas morda največja pastorka umetnostna zgodovina in kot znanost prav za prav sploh ni prihajala v poštev. Imeli smo sicer in imamo precej jako marljivih zbiravcev spomeni-

škega materijala, toda njihove za zgodovinarja mnogokrat jako važne razprave so se gubile v raznih naših perijodičnih glasilih, ki so imela povečini čisto druge cilje pred seboj, ali pa so izhajala v tujini in v tujem jeziku. Vse drugo pa so bili t. zv. poljudni članki in podlistki, ki so mogli imeti samo ta uspeh, da so diskreditirali vsako resno poglobitev v umetnostno-zgodovinska vprašanja. O zgodovini umetnosti kot znanosti ni imela naša javnost nobene jasne predstave in je povečini tudi zdaj še nima, ker jo včasih še vedno zamenjujejo z estetiko, s t. zv. «teorijo umetnosti», z leposlovnim pisanjem o umetnosti itd.

V ta kaos je bil pred leti posegel z odločnim dejanjem zlasti ranjki, tragično preminuli profesor dr. A. Stegenšek. Na domačih tleh je hotel predvsem zbuditi zanimanje za naše lastne spomenike in se je lotil dela, ki tvori nekakšen temelj in vsaj začetek topografije umetnostnih spomenikov na naših tleh. Ustanovil pa je tudi glasilo «Ljubitelj krščanske umetnosti», ki naj bi bilo širilo zanimanje za to stvar in seznanjalo naš narod s tem, kar je izraz našega umetnostnega hotenja v preteklih dobah in kar je bilo zanimivega tudi v novejšem času na polju cerkvene umetnosti (seveda pa velezaslužni Stegenšek tudi ni ušel kritiki naših malih vseznavecev, toda to je nekaj tako eminentno slovenskega, da bi bilo čudno, ko bi tega ne bilo). Toda vojna in prezgodnja smrt sta preprečili nadaljevanje tega podjetja.

Stegenškovo glasilo pa je imelo le ozko začrtan krog: bilo je poljudno (v prejšnjih razmerah sicer ne bi bilo imelo uspeha) in posvečeno samo cerkveni umetnosti; namenjeno je bilo več ali manj cerkvenim krogom. Z ustanovitvijo nove države pa je postala potreba dela na tem polju tako nujna, da se ni smelo več odlašati. In tako se je 30. aprila 1921. l. ustanovilo «Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani», čegar namen je: pospeševanje umetnostno-zgodovinskega študija, zlasti študija umetnostne zgodovine na Slovenskem, in razširjanje umevanja za umetnost in nje zgodovino. Svoj namen pa dosega društvo (kakor pravi 3. točka društvenih pravil,) s tem, da a) izdaja umetnostno-zgodovinski časopis; b) da prireja predavanja o umetnosti in nje zgodovini; c) da po možnosti gmotno podpira delo, namenjeno proučevanju umetnostne zgodovine.

O upravičenosti obstoja tega društva in njegovih namenov bi bil vsak dvom pač odveč. In razveseljivo je dejstvo, da je pokrajinska vlada to dobro razumela ter društvo takoj v začetku gmotno podprla. Agilncisti uredniki in sotrudnikov pa se imamo zahvaliti, da imamo pred seboj že izdano 1. in 2. skupno «Zbornikovo» številko ter da izideta 3. in 4. številka že koncem januarja. «Hrbtenica» glasila bo od novega letnika dalje podrobna topografija umetnostnih spomenikov na Slovenskem, ki je neobhodno potrebna in glavni predpogoj vsega znanstvenega dela na polju zgodovine naše lastne umetnosti. A tudi članki, ki jih je prinesla prva dvojna številka, kažejo dovolj jasno, v kakšni smeri se giblje delovanje društva in njegovega glasila. Pred vsakim člankom je njegova vsebina na kratko podana v francoskem jeziku.

Na uvodnem mestu objavlja dr. Fr. Stelè obširno študijo «Slikar Johannes concivis in Laybaco», ki jo ilustrira 26 deloma prav dobrih slik. Temeljita in v metodičnem oziru neoporečna razprava, pravi «šolski primer» metodične študije, je nekakšen uvod k vsemu bodočemu raziskovanju zgodovine gotiškega (— izraz «gotiški» se mi zdi pravilnejši kakor pa «gotski» —) slikarstva na slovenskih tleh. Iz množice dosedaj znanih spomenikov gotiškega slikarstva, ki so po večini provincijalnega rokodelskega značaja, je izbral dr. Stelè dve skupini datiranih spomenikov, v katerih vsaki je ohranjeno ime enega slikarja dotične skupine: prekmursko s slikarjem Johannesom Aquila de

x

Kronika.

x

Rakerspurga in Kranjsko s slikarjem na čelu, kateremu, je posvečena razprava. Po končani kritični analizi teh dveh skupin bo mogoče razširiti proučevanje gotiškega slikarstva tudi na ostale spomenike. Rezultati, do katerih prihaja pisatelj na podlagi analize Johannesovih slik na Visokem in Muljavi ter po primerjanju s slikami Johannesovega očeta v Millstatu, so izredno zanimivi, a Johannes se giblje predvsem v okvirju umetnosti svojega očeta mojstra Friedricha iz Beljaka; na naših tleh je zastopnik smeri, ki obenem z njim tudi že izumira, epigon tiste velike umetnosti, ki se je bila v XIV. stoletju razširila iz Italije skozi Avignon na Francosko in dala novih oblik — zlasti plastičnosti in prostornosti — francoskemu gotiškemu idealizmu ter postala slednjič splošen srednjeevropski slikarski slog. Iz te smeri so se razvile slikarske šole v Burgundiji, Kölnu in v Pragi in njej je pripadal tudi še mojster Johannes. Morda je pa prinesel — kakor se zdi, sodeč po muljavskih slikah, — tudi že nekaj novega duha v to umetnost in bil predhodnik realizma, ki se je začel razvijati na Slovenskem proti koncu XV. stoletja. —

Mgr. Viktor Steska opozarja v ilustriranem članku «O nekaterih ljubljanskih spomenikih» na par manj znanih plastičnih spomenikov. Dr. Jos. Mal objavlja par «Doneskov k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem», — K. Oswald priobčuje «Donesek k estetskemu šolanju očesa». Vprašanja izredne važnosti za umetnostno zgodovino pa se dotika dr. Izidor Cankar v svojem članku: «Umetnost v krščanskem slovstvu drugega stoletja». Vprašanje o postanku praktične umetnosti in nje razvoju je osnovne važnosti in znano je, kako so tukaj mnenja deljena. Kako se je neki mogla razviti praktična umetnost, če pa je bilo prvotno krščanstvo umetnosti nasprotno, če jo je naravnost sovražilo? Cankar preiskuje vire, ki mu edino morejo odgovoriti na to vprašanje: najstarejše krščansko slovstvo. Odgovor je zanimiv in pomeni veliko presenečenje, ker zrcali ves razvoj razmerja krščanskih (— a ne samo krščanskih —) intelektualcev prvih dveh stoletij do umetnosti. Toda končno sodbo o razpravi si moramo pridržati do tedaj, ko bo vsa objavljena.

Nadalje podaja dr. Stelè kot konservator obširen podroben pregled o «Varstvu spomenikov», o glavnih akcijah spomeniškega urada od 1. januarja 1920. do 31. maja 1921. leta; Iz. Cankar poroča o »Narodni galeriji» in «Umetnostno-zgodovinskem društvu». M. Marold objavlja umetnostno bibliografijo od 1. januarja do 15. maja 1921. leta. Ostalo pa še polnijo zanimive notice.

Takšna je torej vsebina prve številke našega prvega znanstvenega glasila, posvečenega umetnostni zgodovini. Glasilo pomeni vsekakor ogromen korak naprej v razvoju naše kulture.

Gotovo se primeroma malokje govori toliko o lastni kulturi, kolikor pri nas. Govori se namreč. Zanimivo pa je, ali se tokrat ne bo samo govorilo, ampak — ali bo «Zbornik» naletel na razumevanje in podporo svojega kulturnega delovanja... 51.61

Vojeslav Molè.

Potovanje Montesquieuja skozi Slovenijo leta 1728.

Francoski pisatelj in član akademije Charles de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu je bil rojen 18. januarja 1689. na gradu de la Brède pri Bordeauxju in je umrl 10. februarja 1755. v starosti 65 let. Njegova najznamenitejša dela so: Lettres persanes, Esprit des Lois in Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains. Prepotoval je velik del Evrope, leta 1728. je šel na Dunaj, kjer se je sestel s princem Evgenijem, od tam je obiskal tudi Madjarsko. Z Dunaja je potoval čez Gradec, kjer se